

Lebiba Džeko

Natjecanje kosaca na Kupresu

Natjecanje u košenju je tradicija koja na Kupresu postoji dugi niz godina. Svi muškarci na Kupresu uče kositi od najranijeg uzrasta i svoje znanje i vještinu u košenju prenose na mlađe generacije. Na natjecanju u košenju, koje se odvija prve nedjelje u mjesecu julu, takmiče se najbolji kosci, a pobjednik natjecanja dobija titulu kozbaše. Kupreška trava se kosi tzv. kovanicama, kosama koje izrađuju majstori u Mrkonjić-Gradu. Natjecanje u košenju predstavlja najznačajniji društveni događaj u toku godine na širem području Kupresa. Ova lokalna praksa kandidirana je, a 2020. godine i upisana na Uneskovu reprezentativnu listu nematerijalnog nasljeđa čovječanstva kao četvrti element nematerijalnog kulturnog nasljeđa iz Bosne i Hercegovine koji je upisan na ovu značajnu listu.

Ključne riječi: Kupres, kosci, stočarstvo, običaj, muškarci, UNESCO, nematerijalna baština

Neposredan razlog za istraživanje i pisanje članka o natjecanju u košenju na Kupresu bio je priprema nominacije ove lokalne prakse kao nematerijalnog kulturnog dobra na Uneskovu Reprezentativnu listu nematerijalnog nasljeđa čovječanstva.¹ Terenska istraživanja su provedena 2017. godine, i to u tri navrata: prije natjecanja, tokom same manifestacije te nakon natjecanja kosaca. Prikupljena je vrlo značajna građa na terenu od neposrednih učesnika natjecanja, bivših natjecatelja, te od lokalnog stanovništva koje decenijama na različite načine učestvuje u natjecanju. S obzirom na to da u dostupnoj literaturi ne postoje detaljni podaci o ovoj lokalnoj praksi i značaju spomenutog događaja za stanovnike Kupresa i okolice te pratećim događajima tokom natjecanja, bilo je potrebno iz ugla etnološke struke istražiti i evidentirati pojave koje prate ovaj događaj. U literaturi (Milojević 1923, Popović 1963) govori se o stočarstvu kao osnovnoj privrednoj djelatnosti na Kupresu te se u tom kontekstu spominje i košenje kao privredna djelatnost koja prati stočarstvo.

Kupreška visoravan nalazi se u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Ovo područje administrativno pripada Kantonu 10 Federacije BiH. Općina Kupres jedna je od šest općina ovog kantona. Na sjeveru graniči s općinom Kupres Republike Srpske, na sjeveroistoku s općinama Donji Vakuf i Bugojno, na istoku sa Gornjim Vakufom

¹ Dani Kupreške kosidbe su krajem 2020. godine upisani na Uneskovu Reprezentativnu listu nematerijalnog nasljeđa čovječanstva kao četvrti element nematerijalne kulturne baštine Bosne i Hercegovine.

– Uskopljem i Prozor-Ramom, na jugu s općinama Tomislavgrad i Livno te na zapadu s Glamočem. Općina Kupres obuhvata 35 sela² u kojima živi 3289 stanovnika.³

Radi nadmorske visine, koja je u kupreškom kraju između 1120 i 1150 metara, klima je relativno oštra, s prosječnom godišnjom temperaturom 5,7° C. Kupreška visoravan po svom geološkom sastavu spada u kraška polja, a zbog blizine mora nalazi se i pod utjecajem mediteranske klime koju karakterizira minimalna količina oborina tokom ljetnih mjeseci i maksimalna tokom zimskih mjeseci. Ova vrsta klime za vegetaciju je izrazito nepovoljna. Raspodjela padavina izaziva ljetne suše koja su pooštrene visokim temperaturama ljeti, kao i suhoćom zraka koja je karakteristična za ovakva područja.

Privredni život na Kupreškoj visoravni razvijao se u skladu sa geografskim i klimatskim uvjetima. Primarna grana privrede je bila stočarstvo, dok je zemljoradnja bila na drugom mjestu. Radi oštre klime poljoprivredni urod je bio lošiji nego u okolnim mjestima, gdje se, kako tvrdi Milojević (1923: 17) dobivalo deset do petnaest puta više žita nego sjemena koje je posijano, dok je na području Kupresa to bilo samo četiri puta više žita nego posijanog sjemena.

Ispaša stoke tokom ljetnih mjeseci bila je prisutna u svim krajevima gdje se stanovništvo bavilo stočarstvom. U prvoj polovini 20. stoljeća zabilježeno je da su ljudi iz sela koja su bila bliže velikoj planini, ili onih koja su smještena u samom podnožju planine, istjerivali svoju stoku na planinu odjednom bez usputnih zadržavanja. Takav je običaj bio na Kupresu, gdje je još ranije, za vrijeme turske uprave u Bosni i Hercegovini, na planinu izlazila sa stokom i sva čeljad sa svim potrebnim namještajem, pa su čak prenosili i kolibe, mliječare i torove. U jesen se sve to opet vraćalo u selo. Danas na planinu ide samo onoliko čeljadi koliko je potrebno za čuvanje stoke i preradu mlijeka.

Kako je stočarstvo na Kupreškoj visoravni bilo od najstarijih vremena najznačajnija privredna djelatnost, tako je i košenje trave, koje je značilo prehranjivanje stoke tokom zime, bilo jedan od najznačajnijih poslova za ljude sa ovih područja. Milojević (1923: 17) ističe da je “kosidba najglavniji posao u ovim stočarskim poljima. Poljske livade se kose u prvoj polovini jula mobom, pozajmicom ili nadnicom. Pokošeno sijeno odmah se prevlači kući i sadjeva u stogove. Livade na planini kose se docnije u julu ili avgustu. Kosci i kupilice odlaze tada iz sela na planinu. S njima ide i jedna žena, koja će gotoviti. Od kuća se dotjeruju i ostale krave, da bi za kosce bilo hrane. Ljeti se ovdje spava na sijenu u košarama, a pije snježnica koja se dobije topljenjem snijega. Kad kosci i kupilice odu u selo, na planini ostaju da zimuju samo čobani i po jedan od ljudi.”⁴

Košenje je vještina koja se na Kupresu učila od najranijeg uzrasta. Svi muškarci su još od djetinjstva kosili i što je porodica bila imućnija i sa više zemlje, od muške djece

² Sela koja se nalaze u općini Kupres su: Bajramovci, Begovo Selo, Bili Potok, Blagaj, Botun, Brda, Bućovača, Ravno, Donje Vukovsko, Donji Malovan, Gornji Malovan, Goravci, Gornje Ravno, Gornje Vukovsko, Kudilji, Kukavice, Kupres, Kute, Mlakva, Mrdebare, Mrdenovci, Mušić, Odžak, Olovo, Osmanlije, Otinovci, Rastićevo, Rilić, Stražbenica, Suhova, Šemenovci, Vrila, Zanaolina, Zlosela i Zvirnjača. (Općina Kupres 2017)

³ Prema izvještaju Zavoda za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine koji je izdat 2015. godine, a obuhvata podatke od 2011. do 2014. godine, stanovništvo općine Kupres brojalo je 2011. godine 3368 stanovnika, 2012. godine 3336 stanovnika, 2013. godine 3312 stanovnika i 2014. godine 3289 stanovnika.

⁴ U ovom radu Milojević donosi pojedinačno za svako selo na Kupreškoj visoravni kratak opis privrednih prilika, položaja i tipa sela, te starina i porijekla stanovništva.

se očekivalo više pomoći i rada na porodičnom imanju. Još sredinom 20. stoljeća muška djeca su, bez obzira na dobar uspjeh u školi i namjeru da se dalje obrazuju, učili da kose. Dok su učili da kose, kao dječaci i poslije kao mladići, pa i kao odrasli ljudi, upoređivali su se jedni sa drugima i, kako danas ističu kazivači, znalo se koliko je neko dobar i vješt kosac. Ova vrsta poslova radi se i danas. Recentna terenska istraživanja pokazuju da su vrlo su rijetke porodice koje stalno žive na Kupreškoj visoravni a da ne posjeduju bar nekoliko grla stoke. Iako danas većina ljudi radi u preduzećima, gotovo svi muškarci na Kupresu i kose, pa kazivač opisuje košenje:

*Nas trojica smo iz istog sela (Vinko Čičak, Ilija Kuštro, Ivica Kuštro), mi smo kosili po tri mjeseca na koševini od po trideset, četrdeset, pedeset ljudi. Ja sam bio na koševini gdje su bila 34 kosca, a ja sam bio deveti. Moj je stric 100 kosaca vodio. Sad ti uzmi, 100 kosaca! Prvi zađe a kad će stoti zaći... To je bilo poslije Drugog svjetskog rata.*⁵

Natjecanje kosaca uvijek je prve nedjelje u mjesecu julu. To je vrijeme kada trava dovoljno naraste i kada počinje priprema za zimsku ishranu stoke. Prije prve nedjelje u mjesecu julu se nije ni započinjalo kositi pa je natjecanje predstavljalo otvaranje sezone košenja. Natjecanje se održava na livadi koja se zove Strljanica i koja ima položaj i konfiguraciju terena koja odgovara ovoj vrsti natjecanja.⁶ Nalazi se u središnjem dijelu Kupreškog polja, u blizini Riličkog mosta.

Dostupna literatura ne pruža podatke o tome od kada seže početak natjecanja u košenju na Strljanici. M. Džaja (1970: 42) veoma detaljno opisuje Kuprešku visoravan, sela, običaje, porodice, ali ne donosi podatke o ovom natjecanju. Isti autor bilježi da su se za vrijeme austrougarske uprave na Strljanici držale godišnje trke domaćih konja iz Bosne i Hercegovine i marvogojna smotra s pregledanjem i nagrađivanjem najboljih grla konja i goveda. Uz to je bilo i zabavnih priredaba. Ni Milojević (1923) u svom radu, koji se odnosi na početak 20. stoljeća, ne spominje ovo natjecanje, iako i on detaljno opisuje sela, porijeklo stanovništva i privredni život Kupresa na početku 20. stoljeća. Međutim, tokom terenskog istraživanja i razgovora sa stanovnicima Kupresa svi kazivači su tvrdili da ovo natjecanje ima tradiciju dužu od dva stoljeća. Narodna predaja začetak ovog natjecanja veže za početak 19. stoljeća, ali pisanih podatka koji bi te tvrdnje potkrijepili nema.

Od sredine 20. stoljeća možemo pratiti natjecanje u košenju sa imenima pobjednika i godinama kada su učestvovali.⁷ Iako je natjecanje u košenju povod za organiziranje Dana kupreške kosidbe, istog dana uz košenje na Strljanici se održavaju i konjske utrke te natjecanja u tradicionalnim igrama i sportovima poput bacanja kamena sa ramena, skakanja udalj i sl. Već od ranog jutra prve sedmice u mjesecu julu na Strljanici se mogu kupiti lokalni prehrambeni proizvodi proizvedeni u selima na Kupreškoj visoravni, predmeti izrađeni od domaće vune i drveta, kose i drugi alati potrebni za rad na selu. Tokom

⁵ Kazivao Vinko Čičak (1971), zabilježila L. Dž. 2017. godine u Kupresu.

⁶ Strljanica je vrlo pogodna i za sve druge događaje koji prate natjecanje u košenju, a također može primiti veliki broj posjetilaca.

⁷ Godine 1969. počeo se natjecati R. Ćurković i to je činio sve do početka rata 1992–1995. godine. Prije 1969. godine njegov otac Mate Ćurković, koji je bio poznat kao Soko (ljudi ga danas spominju samo po nadimku Soko), učestvovao je dugi niz godina i pobjeđivao 14 godina na natjecanju.

posljednjih dvanaest godina na Kupresu se u vrijeme natjecanja u košenju održava i velika međunarodna smotra folklora.

O tome da je natjecanje izuzetno bitno za zajednicu govori činjenica kako gotovo svi stanovnici Kupresa učestvuju u njegovim pripremama. U ovom kontekstu pripreme ne podrazumijevaju fizičke i kondicione pripreme, nego pripreme domaćinstva: kuće, okućnice, hrane za veliki broj posjetilaca te tradicionalne nošnje za učesnike natjecanja. Natjecanje u košenju prati veliki broj posjetilaca koji dolaze iz bliže i dalje okoline. Kuprešaci koji žive izvan Kupresa dolaze čak i iz prekookeanskih zemalja da prisustvuju Danima kupreške kosidbe, a posebno je zanimljiv članak iz 1974. godine objavljen u beogradskoj *Politici* koji govori kako je kosac Rade Ćurković došao na odsustvo iz JNA radi sudjelovanja u košnji.⁸ Priprema se velika količina hrane jer gotovo svaka kuća na Kupresu u to vrijeme ima goste, posjetioce koji dolaze na Strljanicu. Također se priprema tradicionalna odjeća koja je sastavni dio i uvjet za pristupanje natjecanju. Odjeća se priprema i za kosca i za kupelicu, uglavnom suprugu, ako je kosac oženjen, ili sestru, ako je kosac još uvijek momak.⁹

Natjecanje u košenju predstavljalo je u prošlosti najvažniji društveni događaj u cijeloj godini, ali i danas, po riječima kazivača, važnost ovog društvenog događaja za stanovnike Kupresa je velika.

*Evo nas dvojica smo rođeni u selu Brda udaljenom od Strljanice kilometar i po. Ja dok sam prohodo, ja sam na Strljanici bio. I ja dok sam prohodo, ne znam da sam jednu ili dvije Strljanice preskočio. Sad mi je pedeset šesta godina. Osamdesete sam otišo u Split radit, al nije bilo godine da nisam došo na Strljanicu. Mi to volimo i hoćemo da se to održi.*¹⁰

Vrlo slikovito su opisani događaji i sjećanja iz djetinjstva vezani za natjecanje na Strljanici na internetskoj stranici *Malovan na internetu*. Ovi memorati naročito su zanimljivi jer se najveći broj njih odnosi na sjećanja onih mještana koji su Kupres napustili tokom ili nakon agresije i rata u Bosni i Hercegovini 1992–1995. godine.

Nekada, kao dijete, osjećao sam stvarno treperenje od uzbuđenja pri samoj pomisli na Strljanicu koja dolazi, a da ni sada ne znam šta sam to od nje očekivao. Teško je danas naći odgovarajuće riječi da se taj osjećaj i uzbuđenje opiše. Onima koji su nekada kao i ja, odmah nakon što bi se po zabrani slobodne ispaše počimalo sa redanjem za čuvanje seoskih goveda 'sride' ili 'alaše', uzimali kalendar, ili bez njega, započinjali zahtjevnu računicu redanja čobanije do dana u koji pada Strljanica, kako bi saznali koji će to baksuzi biti uskraćeni za odlazak na najveličanstveniji godišnji događaj na Kupreškoj visoravni, ne trebam opisivati svoje osjećaje, jer su njima poznati. Onima pak koji nisu tako doživljavali Strljanicu uzaludno je i pokušavati opisati raskoš, svečanost i nekakav ponos pri samoj pomisli, na tu manifestaciju koja je tako razigravala srca svih, a posebno djece. (Zjajić 2010)

Način košenja trave na Kupresu zahtijeva veliku snagu i vještinu. Parcela za natjecatelje je duga 35 metara, a široka 10 metara. Tokom košenja na natjecanju otkos koji

⁸ "Tekst koji je napisao novinar Vezuv Tinjić počinje ovako u nadnaslovu 'Dan kosidbe na zvjezdanoj visoravni', a u podnaslovu 'Rade Ćurković došao na odsustvo iz JNA radi kosidbe'." (Kuprešakl 2011)

⁹ Anes Ramčić (1995), dok se natjecao se na Strljanici kao momak, kupelice su mu bile sestre, a nakon ženidbe supruga mu je kupelica.

¹⁰ Kazivač Ivica Kuštro (1961), Brda kod Kupresa, zabilježila L. Dž. 2017. godine u Kupresu.

pravi kosac je 3,5 metra, dok u domaćinstvu on iznosi 2 do 2,5. Ova širina otkosa je neophodna radi širine same parcele koja se kosi. Međutim, košenje otkosa od 3,5 metra zahtijeva veliku snagu, vještinu i dobru tehniku košenja. Po riječima kazivača, mali je broj ljudi iz drugih mjesta koji su učestvovali na natjecanju pobijedio na Strljanici.¹¹ Sa druge strane, Kuprešaci su na natjecanjima u drugim mjestima i državama na kojima učestvuju uvijek pobjednici. Iako se propozicije natjecanja na drugim mjestima razlikuju od onih na Kupresu, presudna je, prema riječima kazivača, fizička snaga i spremnost natjecatelja, kao i to što su Kuprešaci vještinu košenja naučili u najtežim uvjetima za košenje, gdje je trava, izložena surovim klimatskim uvjetima, oštra i tvrda. Da bi bili spremni za natjecanje, kosci se pripremaju prije svega fizičkim radom, košenjem okućnica, ali i drugim vrstama kondicionih priprema. Tako neki od natjecatelja, poput profesionalnih sportaša, prolaze kroz poseban režim ishrane, dok se neki svakodnevno bave dizanjem tegova ili nekim drugim aktivnostima.¹² Prema riječima kazivača, tokom sezone košenja kosci su se u izvjesnoj mjeri suzdržavali i tjelesnih kontakata sa ženama jer je za košenje bilo potrebno sačuvati svu energiju i snagu. Poznata izreka na Kupresu govori upravo o tome – Kosci zakosiše, mlade zapostiše. U posljednjih nekoliko godina kosci sa pripremama počinju uglavnom u februaru, nakon završetka sezone skijanja na Kupresu.

Za košenje trave na Kupresu koristile su se od davnina pa sve do današnjeg vremena kose koje se kuju u Majdanu kod Mrkonjić-Grada. O današnjoj proizvodnji kosa kazivač kaže:

Nažalost eto i o tome se da pričati. U Mrkonjić-Gradu je bilo 25 kovača kosa koji su snabdijevali bivšu Jugoslaviju. I mi smo uvijek obiteljski od tih kovača nekih kupovali kose. Oni to pripreme za nas. Sad mi imamo još par kosa koje smo sad izvukli poslije rata, nažalost taj rat je učinio svoje, nema još dva kovača kosa. Ima Ahmed Zonić u Mrkonjiću i braća Bukvić, al nema više; jedan je nesto, a osto je sin od tog Bukvića i živi u Bosanskom Petrovcu.¹³

Na Kupresu se kosilo kosama tzv. kovanicama. One su se kovale od željeza, a kalile su se posebnim tehnikama. Majstori su u tajnosti čuvali način na koji kale kose jer je upravo od načina na koji se kalila kosa zavisio njen kvalitet. Kosci su sa velikim zanimanjem slušali priče kovača o načinu kovanja kosa. Svaki kosac kupovao je kosu kod "svog" kovača, a kada bi pobijedio i postao kozbaša, bila je to velika čast i za kovača. Nakon pobjede, kozbaša, pobjednik natjecanja, dobivao bi jednu kosu od majstora kao nagradu za pobjedu. Prilikom proglašavanja pobjednika natjecanja uobičajeno je da se kaže i ime majstora čijom kosom je pobjednik kosio. Prema riječima kazivača, nakon što bi kosac pobijedio i kada bi se objavilo i ime majstora, njegova prodaja kosa bi se znatno povećala, tako da je majstor – kovač imao i materijalnu dobit ako bi kosac pobijedio sa kosom koju je on izradio. Kosci koji danas kose na Strljanici imaju kosu koju koriste samo na natjecanju, dok drugim kosama kose kada se ne natječu. O kosama govore gotovo sa nježnošću i uvijek sa emocijama, pa je tako kazivač koji nam je opisivao kvalitetnu

¹¹ Godine 2016. na natjecanju je pobijedio učesnik iz Bosanskog Petrovca.

¹² Ivica Kuštro (1961) zbog natjecanja 2017. godine za šest mjeseci izgubio je 8 kilograma, dok Josip Čičak (1966) svakodnevno diže tegove kako bi se pripremio za natjecanje.

¹³ Josip Čičak (1966), zabilježila L. Dž. 2017. godine u Kupresu.

kosu u nekim trenucima zvučao kao da govori poeziju: *Dobra kosa ti je kad je nebo plavo, a kosa se plavi. Ona mijenja boju, da samo vidiš to...*¹⁴ ili izreka koja je poznata svakom koscu na Kupresu, a koja upoređuje kosu sa ženom: *Žena i kosa se nikome ne daju.*¹⁵

Vijek trajanja kose danas je duži nego što je to bilo ranije. Naravno vijek trajanja zavisi od toga koliko se kosa koristi, a u današnje vrijeme sve manje površina se kosi ručno, bez mehanizacije, odnosno kose se ručno samo one livade koje su nepristupačne za mehanizaciju. U vrijeme kada se sve kosilo ručno, jedna kvalitetna kosa je trajala godinu dana.¹⁶ Uz kosu kosac tokom natjecanja koristi brus kojim se oštri kosa i vodir ili vodijer u kojem se nalazi voda kako bi brus kojim se oštri kosa bio mokar. Brusevi koji se koriste izrađuju se uglavnom u inostranstvu (Italiji), dok se vodir ili vodijer izrađuje od drveta koje je raslo u vodi, najčešće vrbovog drveta. Kada je vrijeme košenja trave kose se troše jer se klepaju dva puta u toku dana, a klepanje kose podrazumijeva istanjivanje oštrice koja se poslije brusevima oštri.

*Potroši se to, svaki dan po dva puta klepanje. Ako ćemo sutra kositi za domaćinstvo, navečer poklepamo kosu, znači otanjimo je i svako 10 metara kako kosimo, mi oštrimo, to se zbrušava, to se troši... Onda oko podne, kad se pravi pauza za ručak, kosa se ponovo klepa. Kad sve završimo, cili dan kad kosimo, navečer opet je poklepamo da bude sutra spremna.*¹⁷

Natjecanje u košenju počinje prijavom koja se vrši u unaprijed određenom terminu, a nakon prijave, također u određenom terminu, svi prijavljeni kosci se okupe i izvlače broj parcele koju će kositi na natjecanju. Pravila natjecanja određuje Udruga Kupreški kosci i svaki prijavljeni natjecatelj pravila dobije u obliku dokumenta sa kojim se treba upoznati prije početka natjecanja. Tri su osnovna uvjeta za pristupanje natjecanju. Prvi uvjet je da je natjecatelj odjeven u tradicionalnu odjeću. Drugi uvjet je da kosca prati kupelica, koja je također u tradicionalnoj nošnji i ima zadatak da skuplja pokošenu travu, i treći uvjet je uplata kotizacije koja se nakon natjecanja vrati u punom iznosu svakom natjecatelju koji je kosio.¹⁸ Ocjenjivanje kosaca vrši Komisija koja se sastoji od petorice uglednih, starijih ljudi koji imaju iskustvo u košenju. Ocjenjuju se četiri elementa. Prvi i najvažniji je brzina kojom se pokosi zadata parcela (10 x 35 m). Nakon toga je širina otkosa koji je, kako smo ranije napomenuli, na ovom natjecanju 3,5 metra. Treći element koji se ocjenjuje je čistoća otkosa, što znači da se ocjenjuje ima li nepokošene trave uz same rubove parcele, i na kraju potkašanje, što podrazumijeva da je trava pokošena nisko iznad zemlje.

¹⁴ Kazivač Vinko Čičak (1971), zabilježila L. Dž. 2017. godine u Kupresu.

¹⁵ Kazivač Ilija Kuštro (1966), zabilježila L. Dž. 2017. godine

¹⁶ Josip Čičak (1966) prenosi da su stari ljudi govorili da im je kosa trajala jednu sezonu iako on sam nije nikada potrošio kosu za jednu sezonu. Zabilježila L. Dž. 2017. godine u Kupresu.

¹⁷ Josip Čičak (1966), zabilježila L. Dž. 2017. godine u Kupresu.

¹⁸ Uplata kotizacije se vrši da prijavljeni natjecatelji ne bi odustali i da svaka izvučena parcela ima kosca. S obzirom na to da je broj parcela ograničen, a zainteresiranih kandidata više nego što je parcela za košenje, nije prihvatljivo odustajanje jer bi u tom slučaju parcela ostala bez natjecatelja. Iznos kotizacije nije veliki i u potpunosti se vrati svakom koscu koji je kosio na natjecanju, a služi samo kao osiguranje da natjecatelj neće odustati od košenja nakon što se prijavio i zauzeo parcelu.

Kosac koji pobijedi na natjecanju dobija titulu kozbaše. Ova titula predstavlja veliku čast i, prema riječima kazivača, tokom cijele godine pobjednika natjecanja na Strljanici svi su oslovljavali kozbašom. U nekim slučajevima se o dobrim koscima priča puno godina nakon što su se prestali takmičiti, pa čak i puno godina nakon njihove smrti.

Ćaća od Matka (predsjednik udruženja Kupreški kosci, op. L. Dž.), *Rade, bio nam je uzor, on je atraktivno kosio, imo je on snagu, imo je stil, a njegov ćaća, dedo Matkov, nadimak mu je Soko, bio isto jak čovik, imo kosišće ono što je nasadena kosa, ko kolac, al bio jak tako da to njemu nije ništa predstavljalo, a mi sada gledamo da nam bude lagano kosišće, majstor koji to radi pravi nam tako, i kosa da nam bude lagana, al da nam bude oštra.*¹⁹

Čak i samo učešće na natjecanju predstavljalo je čast za kosce. Košenje na Strljanici podrazumijevalo je veliku mušku snagu, izdržljivost i vještinu, što su osobine koje se izuzetno cijene. Kako okolina afirmativno doživljava kosce koji su učestvovali na natjecanju najbolje opisuje kazivač:

*Kad sam prvi put kosio na Strljanici, od tada me zovu kosac. Ja nisam bio kozbaša, al kad bi prošo ulicom, ljudi bi govorili: "Eno kosac ide", a meni se napuni srce.*²⁰

Natjecanje na Strljanici, košenje sa najboljim koscima, prema riječima kazivača, predstavlja priliku dokazivanja pred cjelokupnom zajednicom. Pored toga što se time dokazuje snaga, vještina, muškost, odnosno sve osobine poželjne za muškarca, natjecanje je prilika da te osobine vide i djevojke, te predstavlja mogućnost zaljublivanja između momaka i djevojaka.

*Sa mnom se šale, ja sa srednjom školom, a oženio učiteljicu, tako da me koševina oženila, eto tako ima i toga.*²¹

Ovakav slučaj na Kupresu nije predstavljao rijetku pojavu. U prošlosti se vrlo često događalo da se zagledaju momci sa djevojkama upravo tokom natjecanja u košenju, a naravno najveće izgleda su imali mladići koji bi se dobro plasirali ili čak pobijedili.

Iz svega navedenog može se zaključiti da natjecanje kosaca na Strljanici predstavlja najvažniji javni, društveni događaj za sve stanovnike Kupresa. Već dvije stotine godina prema usmenoj tradiciji, stanovništvo ovog kraja se priprema nekoliko mjeseci unaprijed za ovaj događaj. Počasti koje ostvare dobrim rezultatom na natjecanju muškarci, kosci uživaju čak i do kraja života jer se za svakog pobjednika u posljednjih sedamdeset godina zna, i to punim imenom i prezimenom. Kada se govori o ovom događaju iz ugla učestvovanja kosaca, oni su pripadnici svih naroda koji žive na užem i širem području Kupresa, što kao činjenica iz ugla etnološke struke vjerovatno nije od najvećeg značaja. Međutim, kada govorimo o tome da na ovom natjecanju uz Hrvate, koji u najvećem broju žive na području Kupresa, pa samim tim i učestvuju na natjecanju u najvećem broju, učestvuju i Bošnjaci i Srbi, to je u kontekstu bosanskohercegovačkih političkih, poslijeratnih prilika značajna činjenica.

Natjecanje u košenju, uz to što je prilika da se pokažu snaga i vještina muškaraca koji kose, čuva stare tehnike košenja i alate koji su isključivo zanatski proizvodi. Za

¹⁹ Josip Čičak (1966), zabilježila L. Dž. 2017. godine u Kupresu.

²⁰ Kazivač Arnes Ramčić (1995) zabilježila L. Dž. 2017. godine u Kupresu.

²¹ Josip Čičak (1966), zabilježila L. Dž. 2017. godine u Kupresu.

stanovnike Kupresa Dani kupreške kosidbe su vrijeme kada se cijela lokalna zajednica uključi aktivno i sudjeluje u ovom događaju. Uz mnoštvo posjetilaca na Kupres u ovom periodu dolaze i Kuprešaci koji žive širom svijeta i u ovom periodu se vraćaju u rodni kraj. Stiče se utisak da postoji sve veća zainteresiranost za učestvovanje na natjecanju među pripadnicima svih generacija i na taj način čuvanje bogate tradicije ovog dijela Bosne i Hercegovine.

Kazivači

Ante Čičak (1959), Kupres
Ivica Kuštro (1961), Kupres, selo Brda
Ilija Kuštro (1966), Kupres, selo Brda
Josip Čičak (1966), Kupres
Milorad Sladojević (1969), Mrkonjić-Grad, selo Šekovci
Vinko Čičak (1971), Kupres, selo Brda
Arnes Ramčić (1995), Kupres, selo Kute
Matko Ćurković (1988), Kupres

Literatura

- Džaja, Miroslav O. (1970), *Sa kupreške visoravni, monografija rodnoг kraja* (uz dodatak *Naselja i migracije na Kupresu*), Kupres: Naklada župe Otinovci.
- Kuprešakl (2011), Komentar na tekst “Strljanica (Dan kosidbe na Kupresu)”, *Malovan na internetu*, 30. 4. 2011. Dostupno na: <https://malovan.net/Eng/Tekst/345/Strljanica-Dan-kosidbe-na-Kupresu> (pristupljeno 2. 1. 2018).
- Marković, Zorislava (1954), “Narodna nošnja na Kupresu”, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija, Nova serija*, sv. IX, Istorija i etnografija, Sarajevo, 95-110.
- Milojević, Borivoje Ž. (1923), “Kupreško, Vukovsko, Ravno i Glamočko polje”, *Srpski etnografski zbornik, Naselja i poreklo stanovništva*, knj. 13, Beograd, 1-155.
- Općina Kupres (2017) “O Kupresu”, *Općina Kupres, službene web stranice*. Dostupno na: <https://opcinakupres.ba/o-kupresu> (pristupljeno 1. 9. 2017).
- Popović, Cvetko D. (1963), “Stočarska kretanja u Bosni i Hercegovini”, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija, Nova serija*, sv. XVIII, Sarajevo, 105-119.
- Popović, Jovo (1930), “Ljetni stanovi (staje) na planinama Vranici, Matorcu i Sćitu”, *Glasnik Zemaljskog muzeja* XLII/1, Sarajevo, 145-183.
- Zjajić, Milan (2010), “Strljanica (Dan kosidbe na Kupresu)”, *Malovan na internetu*, 18. 7. 2010. Dostupno na: <http://www.malovan.net/Lat/Tekst/345/Strljanica-Dan-kosidbe-na-Kupresu> (pristupljeno 2. 1. 2018).

Učesnici natjecanja na Kupresu 2016. godine
(foto: arhiv Hrvatskog doma Kupres)

Kosci na Kupresu 2016. godine (foto: arhiv Hrvatskog doma Kupres)

Vinko Čičak tokom natjecanja na Kupresu 2011. godine
(foto: arhiv Hrvatskog doma Kupres)

Anes Ramčić tokom natjecanja na Kupresu 2016. godine
(foto: arhiv Hrvatskog doma Kupres)

Grass mowing competition in Kupres

Summary

The grass mowing competition is a tradition that has existed in Kupres for many years. All men in Kupres learn how to mow from an early age, and pass on their knowledge and mowing skills to the younger generations. At the mowing competition, which takes place on the first Sunday of July, the best mowers compete, and the winner of the competition receives the title of the leader of mowers (“kozbaša”). The grass in Kupres is mowed with the so-called “kovanica”, scythes forged by blacksmiths from Mrkonjić Grad. The grass mowing competition is the most important social event of the year in the wider area of Kupres. This local practice was nominated, and in 2020 it was inscribed in the UNESCO Representative List of the Intangible Heritage of Humanity as the fourth element of intangible cultural heritage from Bosnia and Herzegovina that was inscribed in this important list.

Key words: Kupres, mowers, cattle breeding, custom, men, UNESCO, intangible heritage